

Tết trong cung đình xưa

Tết Nguyên đán trong cung đình thể hiện nổi bật nhất, trang trọng nhất nghi thức của Tết Việt Nam xưa. Ngoài những nét cổ truyền phổ biến như Tết trong dân gian, Tết nơi cung đình mang dáng vẻ độc đáo riêng của sự quý phái, xa hoa, tôn nghiêm và quyền lực.

THỜI TRẦN (1226-1400)

Tết Nguyên đán trong cung đình được nhà Trần tổ chức rất trọng thể, kéo dài từ ngày lập xuân đến tận tháng Hai âm lịch.

Tháng Chạp, ngày lập xuân, các quan văn võ mặc lễ phục, cài hoa lên đầu, vào Đại nội dự yến. Ngày 28 tháng Chạp, các quan tháp tùng vua ra tế đến Đền Thích ngoài thành Thăng Long.

Sáng 30 Tết, vua ngự trên Đoan Cung, các quan vào làm lễ rồi xem múa hát. Buổi chiều, vua sang cung Động Nhân bài yết (Thái) Thượng hoàng. Đêm đến, các sư vào Đại nội tụng kinh và làm lễ Khu na (lễ đuổi ma quỷ).

Mồng 1 Tết, khoảng canh năm, vua ra điện Vĩnh Thọ cho con cháu và quan tướng làm lễ bài hạ. Sau đó, vua đến cung Trường Xuân, hướng về các lăng tiên tổ làm lễ vọng bái. Buổi sáng, vua ra điện Thiên An, Hoàng hậu và phi tần đã ngồi ở đấy, các quan nội thần trên điện, nhạc công tấu nhạc trước sân rồng; các hoàng tử, thân vương cùng quan tướng xếp hàng làm lễ bài hạ và dâng 3 tuần rượu. Sau đó, các hoàng tử lên điện, các quan nội thần ngồi bên tiểu điện phía tây, các quan ngoại thần ngồi hai bên tả hữu. Vua cùng mọi người dự yến đến trưa và sai thợ khéo tay làm nhanh đài Chúng tiên hai tầng, trang trí vàng bạc sáng ngời, đặt ở trước điện. Vua ngồi lên đài, các quan quý lạ dâng 9 tuần rượu chúc thọ rồi ra về.

Mồng 2, quan tướng ăn Tết tại gia. Mồng 3, vua ngự trên

■ QUỐC HUY

lầu Đại Hưng xem hoàng tử, con quan và các nội giám đánh cầu - một trò chơi thượng võ đầu xuân rất được ưa chuộng nơi cung đình nhà Trần. Mồng 5 làm lễ Khai hạ (nhân dân thì tổ chức vào mồng 7), vua ban yến ở nội điện; quan tướng dự yến xong, du ngoạn vườn thượng uyển hoặc đi lễ các đền chùa ngoại thành.

Rằm tháng Giêng, giữa sân trong cung dựng một cây đèn khổng lồ (gọi là đèn Quảng chiếu), trên tháp hàng vạn ngọn sáng rực cả trời đất. Các sư đi quanh đèn tụng kinh, còn quan tướng thì làm lễ Triều dâng.

Tháng Hai, trong cung dựng một “xuân đài”, có các ca nhi hóa trang làm 12 vị thần đứng múa hát những khúc: Nam thiên nhạc, Đạp thanh du, Canh lậu trường, Ngọc lâu xuân, Mộng du tiên. Vua ngự trên đài xem những trò vui diễn dưới sân như đánh vật, lục sĩ và trẻ con đấu nhau - ai thắng thì được thưởng. Các vương hầu cưới ngựa đánh cầu, còn các quan thì đánh cờ, đánh vu bồ cùng nhiều trò chơi khác.

THỜI LÊ - TRỊNH (1599-1786)

Tết Nguyên đán trong cung đình thời Lê - Trịnh ngắn hơn và nặng về nghi lễ, ít trò vui chơi, giải trí. Sáng mồng 1 Tết, Tiết chế phủ (con trai cả của chúa Trịnh) dẫn quan tướng mặc lễ phục vào chầu vua Lê, làm lễ chúc mừng năm mới. Trước đó một ngày, ty Thượng thiết đã đặt ngự tọa ở điện Kính Thiên, bày hương án trước ngự tọa. Ty Lễ giá cắm tàn vàng hai bên ngự tọa. Ty Giáo phường chuẩn bị Thiệu nhạc, Đại nhạc phía đông - tây sân rồng. Ty Thủ vệ dàn cờ quạt, khí giới theo đúng nghi thức. Giữa công đường, bộ Lễ, ty Nghi chế đặt một chiếc án, trên đó để tờ biểu của sứ ty Đô tổng binh, Thừa chính cùng ty Hiến sát các xứ chúc mừng vua. Các quan bộ Lễ và ty Thừa trực đêm ở công đường, đợi tới gần canh năm thì rước án biểu vào cung, trên che tàn vàng, cờ trống và nhạc đi trước, văn võ theo sau. Cục Thừa dụ khiêng án biểu đến của Đoan Môn, đặt ở phía đông sân rồng.

Trống nghiêm hồi thứ nhất, các quan xếp hàng ngoài cửa Đoan Môn. Trống nghiêm hồi thứ hai, viên Đạo lễ dẫn Tiết chế phủ

vào điểm trước sân rồng ngồi chờ. Trống nghiêm hồi thứ ba, các viên chấp sự vào điện Vạn Thọ lạy 5 lạy 3 vái rồi rước vua ra điện Kính Thiên. Viên Đạo lễ dẫn Tiết chế phủ vào đứng ngoài cửa Đoan Môn.

Vua lên ngự tọa. Giáo phường tấu nhạc. Quan Tuyên biểu quỳ tâu và dâng biểu chúc mừng. Quan Đại trí từ đọc lời cầu chúc của Tiết chế phủ và bách quan văn võ. Nhạc điểm nhịp và các quan theo lời viên Thông tán mà quỳ, vái, lạy... Quan Truyền chế đọc lời đáp của vua. Các quan lạy tạ 4 lần. Nhạc tấu khúc Huu minh, vua lên kiệu về cung, kết thúc buổi chầu.

Ở phủ chúa Trịnh, viên Tư thiên giám chọn giờ tốt để đi lễ Thái Miếu, Cung Miếu. Mồng 1 Tết, hiệu Thiên hùng bắn súng, hiệu Thị trung đánh trống, quân cấm vệ đứng hầu hoặc đi tuần xung quanh... Chúa lễ xong, phiên Binh ban thưởng tiền xuân cho quan tướng. Tiết chế phủ dẫn các quan xếp hàng tiến vào lạy mừng. Chúa ban yến. Dự yến xong, các quan làm lễ tạ ơn, rồi sang phủ Tiết chế chúc mừng năm mới, sau đó về ăn Tết tại gia.

THỜI NGUYỄN (1802-1945)

Trong cung đình nhà Nguyễn, ngày 20 tháng Chạp làm lễ Phát thúc (lễ rửa án). Các quan mặc áo xanh, ra chầu ở điện Cần Chính. Vua đến, mọi tú chúa ấn đều được mở. Ấn được rửa bằng nước thơm rồi niêm phong cẩn thận, không dùng trong dịp Tết.

Ngày 22 tháng Chạp, làm lễ Hạp hương (lễ mời các tiên đế về ăn Tết) ở điện Thái Miếu.

Ngày 30 tháng Chạp, làm lễ Thượng tiên (lễ dựng cây nêu). Vua ra điện Thái Hòa dựng nêu xong, dân chúng mới được dựng ở nhà mình. Cũng ngày hôm ấy, tổ chức thiết triều cuối năm. Tại điện Thái Hòa, đặt một hoàng án để tờ biểu của quan lại trung ương, một hoàng án để tờ biểu của quan lại địa phương chúc mừng vua. Giữa điện trải chiếu bái cho các hoàng tử, hoàng thân; hai bên là chỗ bái của các quan văn võ từ tam phẩm trở lên. Các quan từ tứ phẩm trở xuống đứng dưới sân rồng. Hai phía đông - tây có 8 hàng lính cấm vệ dàn hầu và đội nhạc cung đình tấu nhạc.

Sáng mồng 1 Tết, đầu canh năm, trống nghiêm hồi thứ nhất, viên Quản vệ dàn bày cờ quạt, nghi trượng... Trống nghiêm hồi thứ hai, các quan mặc lễ phục vào trực sẵn trên sân điện Thái Hòa. Mờ sáng, trống nghiêm hồi thứ ba, trên kỳ đài kéo cờ đại và các sắc cờ khánh hỷ. Quan Khâm thiên giám báo giờ. Vua đội mũ cứu long, mặc hoàng bào, cầm hốt trấn khuê ngự ra điện Cần Chính rồi được mời lên kiệu, long trọng rước sang điện Thái Hòa. Nhạc tấu, 9 phút súng lệnh nổ, viên thái giám đốt hương trầm, quan nội các tiến lên hoàng án lấy biểu chúc mừng trao cho quan tuyên đọc. Đọc xong, các quan lạy tạ. Quan Phụng chỉ đọc lời đáp của vua. Nhạc tấu khúc Hòa bình, vua lên kiệu về điện Cần Chính. Tại đây, các hoàng thân, hoàng tử và quan văn võ từ tứ phẩm trở lên chia ban đứng hầu. Thái giám dẫn các hoàng đệ, hoàng tử nhỏ tuổi đến lạy mừng 5 lạy. Vua ban yến và thưởng tiền xuân cho mọi người...

Mồng 1 và mồng 2, vua tiếp tục ban yến cho hoàng tộc và quan tướng. Mồng 4 cử hành lễ Triều minh - vua đi tế lễ các đền miếu quốc gia.

Cũng trong dịp đầu năm, tổ chức lễ Tịch điền - vua đích thân cày ruộng để làm gương cho dân chúng. Từ năm 1829 trở đi, còn cử hành thêm lễ Nghênh xuân, lễ Tiến xuân, lễ Xuất binh... rất tung bừng. Từ đời Đồng Khánh (trị vì năm 1885-1889) về sau, các vua Nguyễn thường tổ chức du xuân để thưởng thức cảnh năm mới và xem dân chúng vui Tết.